

ESKİ YUNAN'DAN AYDINLANMA ÇAĞINA İNSAN ONURU KAVRAMININ GELİŞİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Doç.Dr. Nihat BULUT*

1- Giriş: İnsan Onuru Kavramı

Yüzyıllar boyu teoloji ve felsefenin en tartışmalı konuları arasında yer alan insan onuru, modern zamanlarda, ama özellikle de ikinci dünya savaşından sonra, insan haklarının üzerine inşa edildiği bir kavram haline gelmiştir¹. Gerçekten zaman içinde, insan haklarının kapsamı, tasnifi ve sınırlandırılması gibi konularda yoğun tartışmalar yaşanmış olsa bile, uzun süren mücadelelerin sonucunda ortaya çıkan bu hakların yöneldikleri amaç hususunda, yaygın bir mutabakat olmuştur. Bu amaç, insan onurunun korunmasıdır.

Lügatlara bakıldığında, onur sözcüğünün birbiriyle ilintili iki anlamda kullanıldığı görülmektedir. Birinci anlamda onur, insanın kendisine duyduğu öz saygıyı, izzetinefsi ifade ederken; ikinci anlamda, bir insana başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değere, gurura ve şerefe vurgu yapar². Aslında her iki anlamda da onur, çok değerli kılınmış bir şeyin özelliği olarak karşımıza çıkar³. Burada değerli kılınan şey insan, ona değer kazandıran özellik de onurdur.

Kuşkusuz insanın değeri denilirken kastedilen, insanın diğer canlılar arasındaki özel yeri ve ona bu yeri sağlayan, yani onu diğer canlılardan ayıran

---

* Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 Başta İnsan Hakları Evrensel Bildirisi olmak üzere, uluslararası belgelerde insan onuruna ağırlık verilmesi bunun kanıtıdır. Bkz. Mehmet Akad, Teori ve Uygulama Açısından 1961 Anayasasının 10. Maddesi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1984, s.34-35.

2 TDK Türkçe Sözlük C: II, s.1111.

3 Andre Mercier, "İnsan Haklarının Temelleri", Çeviren: Ayşe Özberki, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Yayına Hazırlayan: İonna Kuçuradi, Ankara, 1982, s.14.

olanaklar ve özelliklerdir⁴. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak, bir takım akli ve ahlaki yetilere sahiptir⁵. Bu yetiler, insana kişilik değeri katan ve onu bağımsız kılan özelliklerdir. Nitekim Alman Anayasa Mahkemesi de insan onurunun, insanın kişilik değerini ve bağımsızlığını içerdiğini belirtmektedir⁶.

İnsan onurundan söz etmek, insanın kişi olarak en yüksek akli ve ahlaki değerlerin, dokunulmaz, kaybedilmez bir öz değer sahibi olduğundan söz etmek demektir. Bu bağlamda insan onuru, insanın özü, öz değeri ve doğasıdır⁷. Bu, öyle bir gerçekliktir ki, ispata gerek duymaz. İnsan, başka bir gerekçeye ihtiyaç olmaksızın, sırf insan olması dolayısıyla kendisine saygı duyulması gereken bir canlı olarak kabul edilir.

Kısacası insanın akli ve ahlaki yeteneklere sahip olması, onu maddi ve manevi açıdan kendine özgü bir değer sahibi kılar. Bu değer çerçevesinde insan, kendi yaşamını ahlaki olarak belirleme ve kendini gerçekleştirme yetisine kavuşur. Bu yeti insan onurunun nedenidir. Dolayısıyla insan onuru, insanın kişiliğine, öz değerine ilişkin bir kavramdır. İnsan onuru, insanın özerkliğinin, varlık nedeninin temelini oluşturur. İnsanın, insan olmasının anlamı ve amacı insan onuruyla açıklanır. İnsan, onurunu doğuştan ve doğal olarak kazanmıştır. Bu yüzden onur, vazgeçilmez ve devredilemez bir niteliğe sahiptir. Onuru içerisinde insan, akli yetisiyle, ahlaki özerliğe ve özgürlüğe sahip olarak mutlak bir değeri taşımaktadır⁸.

İnsanın öz değerini ifade eden insan onuru, her türlü toplumsal, siyasal ve hukuksal müdahaleye karşı öne sürülebilme özelliği taşır⁹ ve bu yüzden de bütün hak ve özgürlüklerin temeli sayılır. Ancak bugün için insan hakla-

4 İonna Kuçuradi, "Felsefe ve İnsan Hakları", İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Yayına Hazırlayan: İonna Kuçuradi, Ankara, 1982, s.49.

5 Bu konudaki tartışmalar için bkz. Richard Heinzman, "İnsan ve İnsan Onuru-Toplumsal Yaşam İçin Etik ve Ahlak", www.konrad.org.tr/Islam%20tr%202006/07heinzmanTR.pdf, (09.02.2009).

6 Bkz. Oğuz Şimşek, Anayasa Hukukunda İnsan Onuru Kavramı ve Korunması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi (Danışman Prof. Dr. Zafer Gören), İzmir, 1999, s.46.

7 Şimşek, s.65.

8 Şimşek, s.7-8.

9 İlyas Doğan, "Alman Öğretisinde İnsan Onuru ve Güncel Sorunlar Hakkında Kısa Bir Giriş", S.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, 2005, s.53.

rının temeli ve amacı sayılan insan onuru kavramının, uzun bir tarihsel sürecin ürünü olduğu ve zaman içinde yaşanan değişikliklere bağlı olarak biçimlendiği de bir gerçektir¹⁰. Bu çalışma, günümüzde insan hakları ve hukuk devleti açısından en yüksek değer olma özelliğini kazanan insan onuru kavramının, nasıl bir tarihsel süreç izlediğini ve bu bağlamda çağdaş anlamına hangi aşamalardan geçerek ulaştığını, kısa da olsa, göstermeyi amaçlamaktadır.

2- Eski Yunan'da İnsan Onuru

İnsanın akli ve ahlaki yetenekleriyle, kendine özgü bir değer sahibi olduğu fikri, yani insan onuru düşüncesi hukuk alanında yeni ise de, bir ideal olarak kökeni eski uygarlıklara kadar uzanmaktadır¹¹. Eski Yunan'da Polis (site), siyasal, sosyal, ekonomik, askeri ve hatta dini bir birlik olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden Polisi oluşturan insanlar, birbirine sıkı bağlarla bağlı sayılmışlar ve faaliyetlerini Polisin çıkarlarına hizmet etmeye yöneltmek durumunda kalmışlardır. Dolayısıyla Eski Yunan'da Polis, kişiyi maddi ve manevi değerleriyle kendisine bağlayan bir görünüm arz etmiş¹² ve ilk bakışta insanın kendine özgü bir değeri olduğu fikrine uzak bir görünüm sergilemiştir. Ancak biraz daha dikkatli bakınca, durumun tam olarak böyle olmadığını söylemek de mümkündür. Çünkü, yasanın üstünlüğü anlayışı Polisi baskıcı olmaktan kurtarmış ve insanın değerine vurgu yapıldığının işareti sayılmıştır.

Öte yandan Eski Yunan'da düşünce alanında da insan onuru kavramının ipuçlarına rastlamak mümkündür. Sofistlerin, insanı çıkarlarına hizmet eden bencil bir varlık olarak nitelendirmelerine rağmen, düşüncelerinin odak noktası yaptıkları ve onu her şeyin ölçüsü olarak gördükleri bilinmektedir¹³. Sitenin

---

¹⁰ Zafer Gören, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının Ana İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 6, Sayı: 12, Güz 2007/2, s.27.

¹¹ Milton Lewis, "A Brief History of Human Dignity: Idea and Application", in Perspectives on Human Dignity: A Conversation, Editors: Jeff Malpas/Norelle Lickiss, Springer, 2007, s.93.

¹² Mehmet Akad/Bihterin Vural Dinçkol, Genel Kamu Hukuku, Der Y., İstanbul, 2006, s.4; Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Y., İstanbul, 2005, s.2.

¹³ Sofistlerin insan anlayışı için bkz. Göze, s.11.

üstünlüğünden ve yüceliğinden¹⁴ yana olan Platon'da bile, her insanın adaleti değerlendirebilmesi ve kendi yolunu çizebilmesi, temel motifler arasında yer almaktadır¹⁵. Yine Eski Yunan'da, site devletinin çöküş dönemlerine rastlayan Helenistik okulların, özellikle de Epikürcü okul ile Stoacı okulun, siteye bağlı insan anlayışı yerine, insanı önceleyen bir yönetim anlayışını ön plana çıkardıkları görülmektedir.

Felsefesinin genel amacını insanın nasıl mutlu olacağını gösterme düşüncesine adayan ve bu bağlamda hazzı ön plana çıkaran Epikürcü okul, insanı en yüce değer olarak görmekte, insanı onurlandıracak başka bir varlığın olmadığını söylemekte, dahası insanı, başlı başına bir amaç saymaktadır¹⁶. Eski Yunan'da devleti amaç olmaktan çıkaran, bireyi ön plana alan ve bu bağlamda genel bir insan anlayışını benimseyerek, onun öz değerine vurgu yapan başka bir okul da Stoacı okuldur. Bu okulun kurucusu Zenon, insanların eşitliği ve kardeşliği temasını işlemiş, her türlü ayrımcılığı reddetmiş, siteyi kutsallıktan arındırarak, barış içinde yaşamının bir aracı olarak algılamış ve böylece insanın değeri kavramının gelişmesine katkı yapmıştır¹⁷. Stoacı düşünürlere göre insan akıllı, bütün insanlarda aynı şekilde beliren ve onları birbirine bağlayan evrensel güçtür. Aralarında bazı farklılıklar bulunsa bile, bütün insanlar akıl sahibi olduklarına göre, onların eşit ve kardeş olduklarını kabul etmek gerekir¹⁸. Gerçekten Stoacı düşünürler, insanın doğuştan eşit ve özgür olduğunu kabul etmişler ve bu fikirleriyle, insana devlet dışında bir değer tanımışlardır. Bu durum onları, özellikle felsefi açıdan, insan hakları öğretisinin en eski kaynaklarından birisi yapmıştır¹⁹. Bu arada Stoacı düşünürlerin insan hakları düşüncesinin barınağı olan doğal hukuk ve doğal haklar doktrinine yapmış oldukları katkının da insana verilen değer açısından önemli olduğu unutulmamalıdır.

---

¹⁴ Akad/Vural Dinçkol, s.20.

¹⁵ Doğan, s.53.

¹⁶ Yasemin Işıқтаç, Hukuk Felsefesi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2004, s.88.

¹⁷ Işıқтаç, s.91.

¹⁸ Akad/Vural Dinçkol, s.30; Işıқтаç, s.91.

¹⁹ Münici Kapani, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Y., Ankara, 1993, s.19.

3- Roma'da İnsan Onuru

Stoa okulunun düşünceleri Roma İmparatorluğunda tutulmuş, başta, Çiçero ve Seneca olmak üzere, dönemin düşünürlerince de benimsenerek savunulmuştur²⁰. Sözelimi Çiçero, hukukun kaynağının doğada olduğunu belirtmiş ve Tanrının insana yansıttığı temel bir güç olan aklın, yasayı bulabileceğini vurgulamıştır²¹. Çiçero'ya göre bütün insanlar doğal olarak onura sahiptirler ve onların onur sahibi olmaları, "kanun toplumu" olarak tanımlanan devletin de temelini oluşturur²². İnsanın düşünme ve akıl yürütme yeteneğiyle donatılmış tek canlı yaratık olduğuna ve böylece biricikliğine vurgu yapan Çiçero, akılda müşterek olan insanların haklarda da müşterek olduklarını belirtmektedir²³. Bu bağlamda bütün yurttaşların kamu gücünde bir payı olduğunu düşünen Çiçero, onurun, bu kamu görevine hazır olma ve sorumluluk bilincine sahip bulunma anlamına geldiğini söyler²⁴ ve böylece kişinin öz değerinden çok, onun kamusal yaşam içindeki itibar ve statüsünü ön plana çıkarır²⁵.

Çiçero'nun insanın biricikliğine ve eşitliğine yaptığı vurgunun Roma'da ne denli uygulandığı tartışılır. Elbette Roma'da devlet, hukuka bağlı bir örgüt olarak algılanmakta ve devlet düzeninin kişinin mutluluğunu amaç ettiği görülmektedir. Ancak kadınlar, çocuklar, yabancılar ve köleler için, ne insan olma değerinden ne de eşitlikten söz etmek mümkün değildir. Roma'da son tahlilde ön plana çıkan husus, kişinin kamusal yaşam içinde tuttuğu yerdir. Onur kavramı da buna bağlıdır. Kamusal yaşam içerisine kendini hizmeti ile gösteren Romalı, onurunu da yükseltmiş sayılmaktaydı²⁶. İnsanların onur bakımından eşit oldukları fikri henüz yerleşmemiştir²⁷. Dolayısıyla

---

20 Akad/Vural Dinçkol, s.30.

21 Mehmet Ali Ağaoğulları/Levent Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.51 vd.

22 Şimşek, s.17.

23 William Ebenstein, Siyaset Felsefesinin Büyük Düşünürleri, Çev: İsmet Özel, Şule Y., İstanbul, 1996, s.54.

24 Şimşek, s.17.

25 Daniel P. Sukmasy, "Human Dignity and Human Worth", in Perspectives on Human Dignity: A Conversation, Editors: Jeff Malpas/Norelle Lickiss, Springer, 2007, s.11.

26 Şimşek, s.19.

27 Lewis, s.93.

onur, doğrudan doğruya insan olmaktan kaynaklanan ve ona sıkı sıkıya bağlı olan bir anlam ifade etmemekteydi. Aksine Roma'da, halk, yönetim ve devletin birlikte sahip oldukları kolektif bir onur anlayışı vardı. Roma'nın bütün parçaları, vatandaşlar, imparator... bu kolektif onurda ortak bir paya sahip sayılırlardı²⁸.

4- Ortaçağda İnsan Onuru

Ortaçağa gelince, dinsel düşünüşün egemen olduğu bu çağda insan onuru kavramı da bu gelişimden payını alacak ve teolojinin ilgi alanına girecektir. Gerçekten bu çağ Hıristiyanlığın kendi onur idealini inşa ettiği bir çağ olmuştur. Buna göre, insan gerekçesini Tanrı'da bulan bir tekildir²⁹. Dolayısıyla insana dair bir değerlendirme ancak Tanrı merkeze alınarak yapılabilir. İnsan Tanrının bir tezahür biçimi olarak yaratılmıştır. Bu yüzden insana saygı aynı zamanda Tanrıya saygı anlamına gelmektedir³⁰. Tanrının bir görünümü olarak yaratılan insanlar, eşit bir biçimde onura sahiptir³¹. Doğal olarak bu yaklaşım çerçevesinde onur, Tanrının bir lütfudur³². St. Agustin ve St. Thomas'nın yaklaşımları bunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. St. Agustin, insanın hafıza, zekâ ve istencinden oluşan kutsal ruhunun, onu yaratan Tanrının kutsal ruhuyla uyum içinde olduğunu belirtir. Ancak akıl ve iradenin davranışlara göre iyi ya da kötü olabileceğini vurgular ve kutsala yönelmenin iyi, başka bir şeye yönelmenin ise kötü olduğunu söyler. Yine St. Thomas, insanın bir kişi olarak özgür ve onur sahibi olduğunu belirtir. Ancak, günah işlediği zaman onurunu kaybedeceğini de vurgular³³.

Günahla onur arasında ilişki kurulmuş olmasına rağmen, Hıristiyanlığın insan kişiliğine değer kazandırma ve onun bazı haklara sahip olabileceği fikrini ortaya atma bakımından önemli bir aşamaya işaret ettiği söylenebilir.

28 Hubert Cancik, "Dignity of Man and Persona in Stoic Anthropology: Some Remarks on Cicero, De Officiis I 105-107", in The Concept of Human Dignity in Human Rights Discourse, Edited by. David Kretzmer and Eckart Klein, Kluwer Law International, 2002, s.23.

29 Heinzman, s.55.

30 Doğan, s.54.

31 Lewis, s.94.

32 Şimşek, s.20.

33 Lewis, s.94.

Fakat feodal düzenin yerleşmesiyle birlikte, feodal toprakların oldukça önemli bir bölümünü eline geçiren kilise, bireyin özgürlüğünü somut yaşamında, yani nesnel alanda değil; tinsel alanda gerçekleştirebileceği düşüncesini benimsemiş ve böylece kendi etkinliğini artırma yolunu seçmiştir. Nitekim kilise, zamanla, otorite karşısında vicdan özgürlüğünün savunusunu yapmayı bırakmış ve feodal sistemin özelliklerinden de yararlanarak, dünya işlerine karışmaya başlamıştır³⁴.

Ortaçağın insan onuru kavramı açısından bir diğer yönü de döneme damgasını vuran feodal sistemdir. Bu düzen, siyasal görünümü itibarıyla, siyasal iktidarın parçalanmış olmasını ifade eder³⁵. Bu parçalanmışlık, ortaçağın ekonomik yapısının ve bu yapının ortaya çıkardığı toplumsal tabakalaşmanın doğal bir sonucudur. Devlet egemenliği yerine, kişisel hizmet ve sadakat ilkesine dayanan feodal düzende insanlar merkezi bir otoriteye değil, toprak sahibi senyöre bağlıdır. Toprağın sahibi ya da zilyedi olan kişi, o toprakta yaşayan insanlar üzerinde egemenlik hakkına da sahiptir. Siyasi, idari ve adli yetkiler kişilerin mal varlığına dâhil haklardır³⁶. Feodal hiyerarşinin altındaki insanlar için, otorite karşısında bir değer taşımak ve hak ve özgürlüklerden söz etmek mümkün değildir.

Öte yandan ortaçağda doğan ve hızla yaygınlaşan İslam dini de insanı diğer bütün varlıklardan üstün saymış ve ona değer vermiştir. Kuran'da yer yüzünde insanın halife olarak yaratıldığının belirtilmesi, insana meleklerin de üstünde bir yer verilmesi, insanın yaratıkların en şerefli olarak gösterilmesi gibi hususlar, İslam'ın insana verdiği değer in işaretleri olarak sayılmaktadır³⁷. Kuşkusuz insanın Allah'ın halifesi olarak yaratılmış olması ona verilen değeri gösterir. Ancak bu değer, insanın kendiliğinden kazandığı bir değer değildir. İnsan halife sıfatını ve yaratıkların en üstün ve şerefli olma

---

34 Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Legal Y., İstanbul, 2005, s.18.

35 Feodal toplumun siyasal görünümü için bkz. Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s.67 vd.

36 Nihat Bulut, *Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, Seçkin Y., Ankara, 2003, s.74.

37 Şimşek, s.21; İhsan Hamid El-Mafrey, "İslam ve İnsan Hakları", in *İslam ve İnsan Hakları*, Endülüs Y., İstanbul, 1995, s.17 vd; Hüseyin Hatemi, *İnsan Hakları Öğretisi*, İşaret Y., İstanbul, 1988, s.131 vd.

niteliğini, Allah'a kul olmasıyla kazanmıştır³⁸. Dolayısıyla Allah'a götüren her davranış, insana haysiyet kazandırır³⁹. İslamiyet'e göre insan başıboş yaratılmamıştır, sorumluluk sahibi bir varlıktır ve onur sahibi olması da buradan kaynaklanmaktadır⁴⁰.

İnsan onurunun son tahlilde Allah'a kulluk biçiminde formüle edilmesi, ilk bakışta bu özelliğin sadece Müslümanlara tanındığı izlenimini uyandırmaktadır. Ancak "dinde zorlama yoktur" prensibi dikkate alındığında, insana biçilen özel konumun istisnasının bulunmadığı söylenebilir. Bu arada kilise benzeri bir yapılanmanın bulunmayışı ve dolayısıyla dinsel bir özerk kurumsallaşmaya rastlanılmaması⁴¹, İslam düşüncesinin insan anlayışı bakımından bir avantaj sayılabilir. Ancak, son tahlilde saltanata dayanan yönetimlerin⁴² teoriye ne kadar sadık kaldıkları ve dolayısıyla bireyin iktidar karşısındaki özerkliği konusunda ne denli esnek oldukları da tartışmalı bir husustur.

5- Aydınlanma Çağında İnsan Onuru

Özellikle batıda ortaçağ ve öncesinde insan onuru, insanların statülerine bağlı olduğu için, genelde, herkesin eşit onura sahip olmadığı görüşü geçerliydi. Rönesans sürecinde ise insan onuru ideali sadece küçük bir elit grubunun değil, herkesin sahip olduğu bir nitelik olarak görülmüş, yani herkesi kapsayan bir ideale dönüştürülmüştür⁴³. Nitekim önce Rönesans ve ardından aydınlanma hareketi ile birlikte insan, artık başlı başına bir değer olarak görülecek ve bir özne haline gelecektir.

Giannozzo Manetti, geliştirmiş ortaçağın teolojik yaklaşımına naturalistik argümanları da ekleyerek, ortaçağ ile yeniçağ arasında bir köprü olmuştur. Manetti'ye göre insan, Tanrının yarattıkları arasındaki en öncelikli

38 İsmail Kılıoğlu, Düşünce ve Özgürlük, Timaş Y., İstanbul, 1992, s.15.

39 El-Mafrey, s.21.

40 Şimşek, s.22.

41 Akad/Vural Dinçkol, s.59.

42 Muaviye'nin oğlu Yezid'i yerine geçirerek İslama saltanatı soktuğu kabul edilmektedir. Bkz. M. Ziyauddin Rayyıs, İslamda Siyasi Düşünce Tarihi, Çeviren: Ahmet Sarıkaya, Nehir Y., İstanbul, 1990, s.87.

43 Don Chalmers and Ryuichi Ida, "On the International Legal Aspects on Human Dignity", in Perspectives on Human Dignity: A Conversation, Editors: Jeff Malpas/Norelle Lickiss, Springer, 2007, s.158.

varlıktır. İnsanın doğası kutsal olanla bağlantılıdır. Manetti, “insanlar onurla doğarlar ve eşit ölçüde onur sahibidirler” diyerek, onurun insanın erdeminden kaynaklandığını vurgulamıştır⁴⁴.

İtalyan Rönesans düşünürü Mirandola ise, “İnsan Onuru Üzerine Söylev”inde insan onurunu, bir yandan insanın kendi kendini geliştirme iktidarı olarak görürken, öte yandan onu bireysel özgürlük olarak tanımlamış⁴⁵ ve böylece insan onuru ile özgürlük arasında ilişki kuran ilk düşünür sayılmıştır⁴⁶. Ancak Mirandola, insanın kendi kendisini gerçekleştirme kudretinden ve bireysel özgürlükten söz ederken Tanrıyı dışlamamıştır. İnsanın bu güce, Tanrı vasıtasıyla, yaratılıştan sahip olduğunu söylemiştir. Fakat insanı yaratan Tanrının ona özgür irade vererek kendi doğasını gerçekleştirmesini sağladığını da vurgulayarak, insan onurunu teolojik bir kavram olmaktan çıkarmıştır. Bu çerçevede onur, insanın istediği şeyi yapabilme kabiliyetinden kaynaklanmaktadır⁴⁷.

Kuşkusuz Rönesans hümanistleri insan onuru hakkında teolojik olmayan argümanlar geliştirmeye başlamışlardır. Fakat bu durum, onların Hıristiyanlığın transandantal yaklaşımından tümüyle uzak kaldıkları anlamına gelmez⁴⁸. Ancak yine de Rönesans düşünürlerinin, daha ziyade Çiçero ekseninde, Grek-Roma yaklaşımlarının etkisinde kaldıkları belirtilmelidir⁴⁹.

Aydınlanma çağı ile birlikte politik ve ahlaki hiyerarşiler, normatif idealer olarak reddedilmeye başlanmıştır. Batı toplumlarında, özellikle Amerika, İngiltere ve Fransa’da siyahilerin, kadınların, Hıristiyan olmayanların, mülksüzlerin ve soylu olmayanların tam bir politik ve moral statüye sahip oldukları kabul edilmiştir⁵⁰. Bunda, doğal hukukun, bu kez laik bir karakterde yükselmesi büyük bir rol oynamıştır. Antik çağdan beri varolan, ama orta-

---

44 Lewis, s.94.

45 Pico Della Mirandola, “Oration On the Dignity of Man”, Translated by: Richard Hoocer, http://www.wsu.edu:8080/~wldciv/world_civ_reader/world_civ_reader_1/pico.html, 03.02.2008.

46 Sulmasy, s.11.

47 Lewis, s.94.

48 Lewis, s.94.

49 Charles Trinkaus, “Renaissance Idea of the Dignity of Man”, Dictionary of the History of Ideas, Vol. IV, New York, 1973, s.136.

50 Lewis, s.97.

çağda kilisenin etkisinde kalan doğal hukuk, 16 ve özellikle 17. yüzyıllarda birbirini tetikleyen ekonomik, sosyal, siyasal, bilimsel ve düşünsel gelişmelere bağlı olarak laikleşmiştir. Özellikle Alman Puffendorf ve Hollanda'lı Grotius'la başlayan süreç, Locke ve Rousseau gibi sözleşmecî düşünürlerle devam etmiş ve böylece doğal hukuk ilahi hukuktan ayrılmıştır⁵¹. Bu öğretilerle, insanların doğuştan eşit ve özgür oldukları vurgulanmış, dolayısıyla insan haklarının devlet tarafından yaratılmadığı anlayışı benimsenmiştir. Artık insan, toplum ve devlet dışında bir değere sahiptir.

Bu değer, aydınlanma düşüncesi içinde kendini, özellikle Kant'la birlikte, insan onuru biçiminde somutlaştırmıştır. Kant'ta onur, insan otonomisi üzerine temellendirilmiştir. Buna göre insan, kendi aklı tarafından yapılandırılan, otonom (özerk) bir öznedir⁵². Kuşkusuz buradaki otonomi keyfilik ve kuralsızlık anlamına gelmemektedir. Otonom bir özne olan insan, aynı zamanda ahlaklı bir varlıktır ve bu çerçevede, nasıl kendi aklının buyruklarına uygun eylemde bulunma özgürlüğüne sahipse, aynı şekilde evrensel ahlak ilkelerine de riayet etmek zorundadır⁵³.

Otonomi, insanın dünyadaki özel konumuna işaret eder ve otonom bir varlık olan insan, başkalarının iradesinin bir aracı olarak hareket eden varlık olarak görülmez; başlı başına bir amaç olarak ele alınır ve öyle bir muameleye tabi tutulur⁵⁴. Otonom ve akıllı bir özne olarak insanlar eşit bir onura sahiptirler. Bugün için insan hakları kavramının temelini oluşturan insan onuru da, daha ziyade bu anlayışın ürünüdür.

5- Sonuç

Çok değerli kılınmış bir şeyin özelliği olarak karşımıza çıkan onur, insanın kişilik değerini ve bağımsızlığını içeren bir kavramdır. Günümüzde insan haklarının üzerine inşa edildiği bir kavram olarak kabul edilen insan onuru kavramı, hukuk alanında yeni de olsa, bir ideal olarak kökenini eski uygarlıklarda bulmaktadır.

---

51 Bkz. Bahri Savcı, "Vedel'den Özetle Kişi Hakları Kavramının ve Teorisinin Tarihte Kuruluşu", AÜSBFD, C.XXV, S.1, 1970, s.98-99.

52 Bkz. Lewis, s.95; Heinzman, s.60

53 Işıқтаç, s.191.

54 Şimşek, s.24; Lewis, s.95; Chalmes and Ida, s.160; Heinzman, s.61.

İnsan onuru kavramı Eski Yunan'da uygulamada değilse bile, teoride kendisine yer bulmuştu. İnsanı her şeyin ölçüsü olarak gören Sofistlerde, onu en yüce değer olarak değerlendiren Epikürcülerde, insanın doğuştan eşit ve özgür olduğunu ve devlet dışında değer taşıdığını belirten Stoacılar, hatta sitenin yüceliğinden yana olmasına rağmen, her insanın adaleti değerlendirebileceğini ve kendi yolunu çizebileceğini söyleyen Platon'da bile, kavramın izlerine rastlamak mümkündür.

İnsanların onur bakımından eşit olduklarının kabul edilmediği, tersine onur kavramının kişinin kamusal yaşam içinde tuttuğu yere bağlı sayıldığı Roma'da ise, özellikle Çiçero, insanın düşünme ve akıl yürütme yeteneğiyle donatılmış tek canlı yaratık olduğuna ve böylece biricikliğine vurgu yapmış ve akılda müşterek olan insanların haklarda da müşterek olduklarını belirterek, insan onurunu devletin temeli olarak görmüştür. Ancak Çiçero da son tahlilde, onurun kamu görevine hazır olma anlamına geldiğini söyleyerek, bir anlamda yerleşik Roma anlayışını fazlaca zorlamamıştır.

Ortaçağda teolojinin ilgi alanına giren insan onuru kavramı, Tanrının bir görünümü olarak yaratılan insanların, eşit bir biçimde onura sahip oldukları düşüncesine dayanmıştır. Esasında insan kişiliğine değer kazandırma ve ona bazı haklar tanıma bakımından önemli bir aşamaya işaret eden bu dönem, Batıda feodal düzenin yerleşmesi ve kilisenin etkinliği nedeniyle, insan onuru kavramının pratiğe aktarılamadığı bir dönem olmuştur.

Sonuçta insan onuru, bir takım düşünsel çabalara rağmen, hem Eski Yunan'da, hem Roma'da, hem de ortaçağda, insanların statülerine bağlı bir kavram olmaktan kurtulamamıştır. Rönesans'la başlayan süreçte ise insan onuru, sadece küçük bir elit grubunun değil, herkesin sahip olduğu bir nitelik olarak görülmüş, yani herkesi kapsayan bir ideale dönüştürülmüştür. Gerçekten, önce Rönesans ve ardından aydınlanma ile birlikte insan, artık başlı başına bir değer olarak görülmüş ve bir özne haline gelmiştir. Özellikle, Manetti ve Mirandola'nın fikirleriyle mesafe kat eden süreç, doğal hukukçu düşünürlerin çabalarıyla, daha da gelişmiş ve gelinen noktada insanın, toplum ve devlet dışında bir değere sahip olduğu kabul edilmiştir.

Kuşkusuz aydınlanma düşüncesi içinde insan onuru, en yetkin bir biçimde Kant'la somutlaştırılmıştır. Kant'ta onur, insan otonomisi üzerine temellendirilmiştir. Buna göre insan, kendi akli tarafından yapılandırılan, otonom (özerk) bir öznedir. Otonom ve akıllı bir özne olarak insanlar eşit bir onura

sahiptirler. Bugün için insan hakları kavramının temelini oluşturan insan onuru da, daha ziyade bu anlayışın ürünüdür.